

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 15 mars 1929 kl. 4 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion angående stadgande av förbud
i visst fall mot värnpliktigas skiljande från vid inkallelse
till tjänstgöring innehaft arbete eller tjänst m. m.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 325, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Öhman m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i lag fastställa förbud i visst fall mot värnpliktigas skiljande från det arbete eller den tjänst de vid inkallande till värnpliktstjänstgöring inneha och att fullgod gottgörelse genom statens försorg lämnas i de fall värnpliktig vållas förluster genom mistad eller försämrad arbetsanställning på grund av fullgörande av värnpliktstjänstgöring.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Redan i den numera upphävida legostadgan den 23 november 1833 fanns in-
tagen en bestämmelse om förbud i visst fall mot värnpliktigs skiljande från
anställning. I 51 § stadgades nämligen beträffande lagstätt tjänstehjon av all-
männa beväringmanskapet, att om en sådan person inkallats till tjänstgöring
eller vapenövning, som endast varat högst en månad, han skulle vara berättigad
att återgå i sin förra tjänst. I kungörelsen den 13 november 1860 angående
den allmänna beväringen stadgades sedermera i 30 §, att tjänstehjon eller lär-
ling vore berättigad att efter vapenövning eller tjänstgöring i högst åtta veckor återgå
i tjänsten. För ett särskilt tillfälle meddelades ett allmänt stadgande i ämnet.
Med hänsyn till 1912 års försöksmobilisering föreskrevs nämligen genom en den
10 juni 1912 utfärdad lag, att om en värnpliktig, som var lagstadd eller annor-
ledes anställd i annans tjänst eller arbete, var borta från sin anställning för full-
görande av skyldigheter, som ålago honom enligt den samtidigt antagna mobili-
seringslagen, husbonden eller arbetsgivaren icke finge av sådan anledning skilja
den värnpliktige från anställningen.

Äldre rät.

De nu gällande bestämmelserna i ämnet återfinnas i lagen den 16 oktober 1914
om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete. Enligt
denna lag må värnpliktig, som är anställd i annans tjänst eller arbete, ej skiljas
från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra i värnpliktslagen
stadgad övning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning, som kan bliva
föreskriven i särskild lag. Detta stadgande skall dock ej gälla, där den värn-
pliktige vid anställandet avsiktligt bibragt husbonden eller arbetsgivaren en orik-

*Lagen den 16
oktober 1914.*

tig uppfattning om sina värnpliktsförhållanden. I lagen är ytterligare föreskrivet, att om värnpliktig lider skada därigenom att, i strid mot de nu återgivna bestämmelserna, husbonde eller arbetsgivare ej fullgör vad honom till följd av den värnpliktiges anställning i hans tjänst eller arbete åligger, husbonden eller arbetsgivaren skall utgiva ersättning. Avtal, som strider mot lagens bestämmelser, är ogillt.

Till motivering av 1914 års lag anförde föredragande departementschefen vid remiss till lagrådet av förslaget till lagen bland annat följande:

Redan i 51 § av legostadgan den 23 november 1833 har för de arbetsförhållanden stadgan avser den grundsatsen vunnit erkännande, att om en i annans arbete anställd person nödgas någon tid vara borta från arbetet för fullgörande av sin medborgerliga förpliktelse att utbildas för rikets försvar, arbetsgivaren icke får i anledning av den anställdes frånvaro skilja honom från anställningen. Arbetstagaren anses i sådan händelse hava haft laga förfall av ett slag, som kräver särskild hänsyn. Att vapenövas är en av samhället ålagd plikt, som han icke kunnat undandraga sig, och hans bortavaro har påkallats av det viktigaste allmänna intresse. Vid sidan av det gagn, han även själv har av vapenövningens fullgörande, måste mer eller mindre väsentliga uppoffringar i personligt och ekonomiskt avseende vara förenade därmed, men givetvis är det önskvärt, att dessa icke bliva mera betungande än nödigt är. Avsevärda ekonomiska svårigheter kunna föranledas för den värnpliktige, om han icke efter vapenövningens slut äger att återvända till en anställning, som han vid dess början innehade. Det är därför av stor betydelse för honom, att rätt härtill inom skäligen gränser beredes, och med hänsyn till det allmänna ändamål, för vilket hans verksamhet hos arbetsgivaren avbrytes, synes det vara berättigat att, utöver vad som kan följa av allmänna regler, för dylika fall något inskränka arbetsgivarens befogenhet att entlediga arbetstagaren.

Lagen den 16 oktober 1914 var utarbetad med tanke på den nya härordning, som infördes samma år. Enligt denna blev värnpliktstjänstgöringen i dess helhet förlängd, och vapenövningar blevo förlagda till senare värnpliktsår än ditills varit förhållandet. De värnpliktiga hade att fullgöra dels en första och huvudsaklig tjänstgöring, dels ock repetitions-, reservtrupp- och landstomsövningar. På grund av respektive övningars längd medförde icke den första tjänstgöringen, men däremot i regel repetitions-, reservtrupp- och landstomsövningarna, rättighet enligt den ifrågavarande lagen till återinträde i förut innehavd anställning.

Enligt den nu gällande värnpliktslagen den 12 juni 1925 är värnpliktstjänstgöringen väsentligt kortare än enligt 1914 års härordning. Alltjämt gäller dock, att den första tjänstgöringen är längre än sextio dagar och alltså ej faller under lagen den 16 oktober 1914. Huvudmassan av de värnpliktiga, nämligen de som tillhöra infanteriet, har i allmänhet att fullgöra en första tjänstgöring om nittio dagar. För värnpliktiga tillhörande specialvapnen ävensom för studenter och likställda samt dem, som uttagits till underbefäl eller fackmän, är den första tjänstgöringen längre. Att märka är för övrigt, att det är vanligt, att de värnpliktiga i omedelbar följd med den i värnpliktslagen föreskrivna första tjänstgöringen fullgöra en repetitionsövning, som vid infanteriet varar tjugufem dagar och vid vissa andra vapenslag något längre. Som några

reservtrupp- eller landstormsövningar ej äro föreskrivna i värnpliktslagen, kan den praktiska betydelsen av 1914 års lag numera sägas vara inskränkt till repetitionsövningarna.

Enligt vad utskottet inhämtat saknas i flertalet kollektivavtal bestämmelser i förevarande ämne. Det förekommer emellertid, att i kollektivavtal stadgats rätt för värnpliktig att efter vapenövningarnas slut bliva återtagen i arbete. I andra kollektivavtal föreskrives, att arbetare efter fullgjord militärtjänstgöring skall äga företräde framför andra till erhållande av arbete hos sin förre arbetsgivare. För sådana verkstads- och förrådsarbetare vid statens järnvägar, vilka antagits till stadigvarande tjänst, samt för de fast anställda arbetarna vid telegrafverkets linje-, nät-, stations- och förrådsarbeten samt s. k. distriktsverkstäder gäller, att de äga erhålla tjänstledighet eller permission för fullgörande av värnpliktsövning.

Värnpliktigs rätt till återinträde i tjänst enligt kollektivavtal.

Det är givetvis önskvärt, att, i den mån så lämpligen kan ske, åtgärder vidtagas för att minska de olägenheter, som värnpliktstjänstgöringen kan medföra för de enskilda. Genom lagen den 16 oktober 1914 har ock, som nämnt, stadgats förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst. Enligt motionärernas förslag skulle denna lag erhålla utsträckt tillämplighet.

Utskottet.

Beträffande behovet av ett utvidgat förbud må erinras, att det ofta torde ligga i arbetsgivarnas eget intresse att återtaga arbetare, vilka vid föregående anställning visat sig dugliga. Att, som nyss omtalats, kollektivavtalen endast i jämförelsevis ringa utsträckning innehålla bestämmelser om värnpliktigs rätt till återanställning, torde ock tyda på att i själva verket något mera allmänt behov av bestämmelser i detta ämne icke gjort sig gällande. Mot en utsträckt lagstiftning i förevarande hänseende kan för övrigt anföras svårigheten att förläna densamma nödig effektivitet. Det må också påpekas, att redan nu arbetsgivare understundom visa benägenhet att vid val mellan flera platssökande giva företräde åt dem, som fullgjort sin värnpliktstjänstgöring eller äro frikallade från sådan tjänsteplikt. En utvidgning av förbudet i 1914 års lag kan vid sådant förhållande befaras försämra arbetsmöjligheterna för dem, som hava värnpliktstjänstgöring att fullgöra.

På grund av vad nu anförts anser sig utskottet icke kunna tillstyrka motionärernas hemställan i vad denna avser förbud mot värnpliktigs skiljande från anställning. Med denna ståndpunkt kan utskottet naturligen heller icke tillstyrka motionärernas förslag att för vissa enstaka fall, i vilka förbudet ej skulle vara genomförbart, ålägga staten att utgiva gottgörelse till de värnpliktiga. Utskottet får fördenskull hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 15 mars 1929.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerman*, greve *Spens*, *Larson* i *Lerdala*, *Norling*, *Jonsson* i *Lycksele*, *Julin*, *Teodor*, *Testrup* och *Julin*, *Fredrik*;

från andra kammaren: herrar *Björkman*, *Lindqvist* i *Halmstad*, *Lindley*, *Olsson* i *Ramsta*, *Johansson* i *Brånalt*, *Hedlund* i *Östersund*, fröken *Wellin* och herr *Grapenson*.

Reservation

av herr *Lindqvist* i *Halmstad*, som anfört:

När man tager del av den motivering, som låg till grund för 1914 års lag om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, så finner man, att justitieministern mycket starkt framhäver det berättigade uti att en värnpliktig skall äga att efter fullgjord tjänstgöring återfå förut innehavd anställning. Denna rätt, säger justitieministern, var given redan i den gamla legostadgan av 1833. Här hade den grundsatsen vunnit erkännande, att om en i annans arbete anställd person nödgades någon tid vara borta från arbetet för fullgörande av sin medborgerliga förpliktelse att utbildas för rikets försvar, så ägde arbetsgivaren icke rätt att därför skilja honom från anställningen. Arbetstagaren ansågs i dylik händelse hava haft laga förfall av sådant slag, som krävde särskild hänsyn. Att vapenövas framhölls vara en av samhället ålagd plikt, som han icke kunnat undandraga sig, och hans bortovaro hade påkallats av det viktigaste allmänna intresse. Man vågade dock icke sträcka den lagliga rätten att återfå arbetsanställning till all värnplikts-tjänstgöring utan begränsade rätten till att avse värnpliktsövningar om högst sextio dagar, något som alltjämt gäller.

Motionen innebär förslag om borttagande av den nämnda tidsbegränsningen, så att värnpliktig skulle äga rätt att återfå anställning oberoende av värnpliktstjänstgöringens längd. Där återgång till anställningen av vissa skäl ej vore möjlig, skulle staten enligt motionärernas förslag lämna gottgörelse åt den värnpliktige.

Att staten på detta sätt skulle inskrida och lämna ekonomiskt understöd, torde ur rent principiell synpunkt icke giva anledning till erinran. Däremot torde de praktiska svårigheterna vara så stora, att man måste avstå från att söka genomföra ett dylikt förslag. Den hjälp, som kan givas de värnpliktiga, måste sökas på annat sätt, och enda möjligheten synes mig vara att stadga rätt för värnpliktiga att återfå anställning efter tjänstgöringen utan någon sådan tidsbegränsning, som nu i lagen finnes föreskriven. Utskottet har i sitt avstyrkande av motionen framhållit, att något mera allmänt behov av lagändring icke gjort sig gällande. Som stöd för denna sin uppfattning åberopar utskottet, att kollektivavtalen endast i jämförelsevis ringa utsträckning innehålla bestämmelser om värnpliktigas rätt till återanställning. Även jag tror, att för anställda inom de stora industrierna och kommunikationsver-

ken, där fackföreningar och kollektivavtal finnas, behovet icke är så stort som på andra områden. Men att även där ett behov förefinnes, framgår av att organisationerna stundom sökt skydda sådana värnpliktiga. Annorlunda ställer sig säkert förhållandet beträffande affärs- och kontorsanställda samt arbetare inom hantverket. Här finnas icke samma möjligheter att medelst organisation och kollektivavtal skydda de värnpliktiga. Jag känner personligen fall, där värnpliktig tillhörande någon av dessa grupper efter slutad tjänstgöring icke återfått sin anställning. Det kan ej vara riktigt, att staten genom lag tvingar den värnpliktige att lämna sin anställning och icke samtidigt drager försorg om att han efter fullgörande av sin medborgerliga skyldighet blir satt i tillfälle att återgå till anställningen. Jag inser väl, att förbudet att avskeda anställd i de fall, varom här är fråga, kan, om arbetsgivaren så vill, kringgås på många olika sätt. Men att arbetsgivarna i allmänhet skulle förfara så lär icke böra antagas.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande att för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av lagen den 16 oktober 1914 om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, att den i lagen nu stadgade begränsningen till övning om högst 60 dagar borttages.
